

necessario supponit et requirit propriam vim obligandi in conscientia, ut possit transgressorem reddere contumacem et capacem censuræ; et ob eandem causam non obstat prædictæ limitationi ratio illius cap. 2, quia per talem legem designantem pœnam ferendam, etiam pro delicto extra territorium commisso, et per executionem ejus, non dicitur jus extra territorium.

6. Et hinc etiam constat ratio differentiae inter legem ferentem pœnam ipso facto, aut solum statuentem ferendam, quia prior lex debet extendere suam efficaciam quoad obligationem et executionem extra territorium, quia per seipsam exequitur pœnam, quod non potest aliter facere nisi obligando delinquentem ut in se pœnam exequatur, quod facere non potest, ut probatum est; quia, si non potest obligare ad actum, vel prohibere illum, multo minus poterit obligare ad executionem pœnæ. At vero lex quæ imponit pœnam ferendam per judicem, per se magis obligat judicem ut secundum ipsam judicet, quam reum: judex autem intra territorium existit. Dices: etiam subditus obligatur in conscientia ad sustinendam talem pœnam. Respondeo subditum delinquentem proprie non obligari per illam legem, nisi post sententiam, quando jam in territorio esse supponitur: unde recte adnotat Panormitanus necessarium esse ut delictum illud, quod per talem legem punitur, non sit tantum malum, quia illa lege prohibitum, sed ut supponatur per se malum, aut alias sufficienter prohibitum, quia lex illa non poterat prohibere illud opus extra territorium, ut probatum est; ergo nec potest pro illo pœnam designare, nisi alias opus supponatur malum, vel sufficienter prohibitum.

7. Respondetur argumentis adversantibus.— Ad rationem dubitandi in principio positam respondetur ex dictis, subditum extra territorium existentem, licet non amittat subjectionem in habitu, ut sic dicam, seu radicalem, amittere tamen actualem, seu ejus usum in ordine ad leges territorii, quia constituitur extra terminos earum. In confirmatione autem prima petitur difficultas de intelligentia illius cap. *A nobis*, quæ ad punctum sequens magis pertinet, et ideo breviter dico ibi non esse sermonem de statuto vel lege, sed de sententia generali, seu præcepto personali ac temporali: quæ autem differentia hinc nascatur et quæ sit ratio ejus, dicam statim.

8. Propter secundam confirmationem, addunt doctores limitationes aliquas assertioni

positæ, ut videre licet in Sylvest. supra, et Angelo verb. *Excommunicatio*, 1, n. 10, qui ad hoc principium illas reducunt, ut extra territorium non ligetur quis, quando et persona operans, et res circa quam operatur, et actio ipsa omnino sunt extra territorium: unde, si persona sit extra, res autem circa quam peccatur sit intra, poterit obligatio legis habere locum. Covarrus autem aliis verbis limitationem explicat licet fortasse in idem redeat, scilicet legem non obligare extra territorium, nisi materia ejus respiciat bonum ipsiusmet territorii, scilicet, ut vitetur injuria, aut nocementum ejus, vel aliquid simile; quam doctrinam veram censeo, et eam latius explicui in dicto loco de Censur., et ex ibi dictis colligo, per eam in rigore non limitari assertionem, quia delicta contraria tali legi, non extra, sed intra territorium fieri censenda sunt: nam si præceptum, verbi gratia, sit affirmativum mandans aliquid fieri in territorio, omissio ejus ibi censetur consummari ubi actus præceptus fieri debuisset, quia ibi videtur quis delinquere ubi non facit quod debet, sicut e contrario ibi peccat, ubi facit quod non debet, juxta legem *Qui non facit*, ff. de Regul. jur. Si autem præceptum sit negativum, et commissio contra illud cedat in injuriam territorii, ibi plane consummatur delictum, ut si quis corpore existens extra terminum territorii, vel regni emissa sagitta occidat hominem intra territorium existentem, plane censetur peccare in territorio, ideoque contra legem ageret, et sic censuram, si in eo lata esset, incurreret, ut in citato loco dixi. Ita ergo contingit in casu illius confirmationis, cui per hoc est sufficienter responsum.

9. *Idem cum proportione dicendum de locis exemptis, quando alias intra territorium continentur.*— Dubitabit vero aliquis an idem dicendum sit de locis exemptis, quando alias inter territorium continentur. Sed hoc dubium, et frequentius locum habet in legibus canonicis quam in civilibus, et illud sufficienter tractavi in dicto loco de Censuris, et ideo breviter dico idem cum proportione dicendum esse de hujusmodi loco, quæ est communis resolutio, ut ibi dixi; quam tenent etiam Paludan. 4, distinct. 18, quæst. 2, in 2 parte illius, artic. 2; et ibi Gabriel quæst. 2, artic. 2, conclus. 6; Antonin., 3 part., titul. 24, cap. 75, § 2 et Summ.; Rosel., verb. *excommunicatio* 7, § 3; Armil., num. 30; Canonistæ in cap. *Cum Episcopus*, de Offic. ordin. in 6, et in Clement. *Archiepiscopo*, de Privil., et ex illis juribus hoc com-

probari potest, quatenus ex eis colligitur Prælatum non posse exercere jurisdictionem suam in loco exempto, quod in omni superiore procedit. Inde ergo colligimus locum exemptum quoad jurisdictionem esse extra territorium, quia, exceptis casibus a jure expressis, non potest ordinarius superior territorii jurisdictionis actus ibi exercere: obligare autem per statutum, vel legem in loco exempto, est jurisdictionem ibi exercere, ut constat ex dicto cap. 2 de Constitut. in 6; ergo est eadem ratio de illo loco, et ad illum optime applicatur illud principium: *Extra territorium jus dicenti non paretur impune.*

CAPUT XXXIII.

UTRUM LEGES PROPRIÆ ALICUJUS TERRITORII OBLIGENT ADVENAS DUM IBI EXISTUNT.

1. *Tria in lege distinguenda.*—Quæstionem hanc tractavi late tom. 1 de Relig., tract. 2, lib. 2 de Festis, cap. 14, occasione præcepti servandi festa, et ideo in præsentia absque repetitione perstringam breviter quæ ibi tradidi, et nonnulla addam huic loco magis accommodata. Tria ergo in lege distingui possunt: vis obligandi in conscientia, quam directivam voco; et vis coactiva, per quam fit ut aliquis puniri possit secundum legem; et vis ponendi formam in contractibus, et aliis actibus forensibus, per quam interdum fit ut actus aliter factus validus non sit; et quoad hæc tria explicanda est proposita quæstio, quia proprias habent difficultates.

2. *Sententiæ negativæ fundamenta.*— Circa primum punctum variæ sunt sententiæ, quas citato loco retuli. Prima est absolute negans, aliquem obligari legibus loci, nisi in eo habeat fixum et perfectum domicilium. Pro qua ibi allegavi Palud., Medin., Archid., Hostiens. et alios; sed illam tanquam improbabilem refutavi. Secunda dicit leges loci obligare externos, ita ibi permanentes ut saltem quasi domicilium contrahant: non vero alios brevi tempore ibi existentes, vel illac transeuntes, pro qua Felin., Anton. et alios adduxi. Utriusque autem sententiæ idem fere est fundamentum, scilicet, quia peregrini non sunt subditi: nam subjectio quoad morum directionem et obligationem non acquiritur nisi per domicilium, vel saltem per quasi domicilium. Præter hanc rationem afferunt exempla de infidelibus, qui non obligantur legibus Christianorum, licet inter illos vivant, et de religiosis respectu sæcularium, et

de novitiis respectu professorum. Sed hæc omitto, quia non sunt ad rem, cum hæc exempla non solum in transeuntibus, sed etiam in habitantibus ibi domicilium locum habeant, et in sequenti libro, capite ultimo, de his dicemus. Confirmatur ab incommotis, quia alias tenerentur infideles, dum transeunt per provincias fidelium, servare leges seu ritus eorum, abstinendo a carnibus diebus prohibitis, etc., quod est absurdum. Item obligarentur monachi habitantes servare jejunia synodalia, quod esset grave onus, cum ipsi habeant plura alia jejunia propria, ad quæ non obligantur laici propter ipsorum regularium statuta. Item sequitur teneri religiosum unius provinciæ ad servanda jejunia, festivitates, et similia statuta propria alterius provinciæ, quando est hospes in illa, etiamsi non sint communia toti religioni; et similiter novitius teneretur servare leges religionis, quamdiu ibi moratur, quæ admittenda non sunt.

3. *Legem territorii obligare advenas quamdiu ibi commorantur, in conscientia, et eo modo quo obligant incolæ.*—Ad pacem et bonos mores loci necessarium est advenas, dum ibi versantur, conformari moribus populi, ne sequantur scandala.—Nihilominus dicendum est legem territorii obligare advenas et hospites, quamdiu ibi commorantur, in conscientia, et eo modo quo obligat incolæ. Hæc est communis sententia interpretum in l. *Cunctos populos*, C. de Summa Trinitate, et in cap. *A nobis*, 1 de Sentent. excommunicat., præsertim Innocen., Hostiens. et Panormit., et in cap. 2 de Constitut., in 6, ubi late Gemin. et Sylvest. verb. *Excommunicatio*, 2, n. 4, et plures alios in citato loco allegavi, eamque Augustini auctoritate et Ecclesiæ consuetudine, variisque rationibus comprobavi. Propria vero ratio est, quia lex generaliter fertur pro tali territorio, ut supponimus: ergo obligat omnes actu ibi degentes pro tempore quo ibi commorantur. Probatur consequentia, primo, ex parte causæ finalis, quia ad bonam gubernationem provinciæ, loci, seu territorii, est moraliter necessarium ut leges pro illo late hanc vim habeant; quia ad pacem et bonos mores loci necesse est ut advenæ conformentur moribus populi, quamdiu ibi versantur, ut sæpe in jure insinuat, cap. *Illud*, distinct. 12, cap. *Quæ contra*, distinct. 8, cap. *In nova*, 16, quæst. 7, et experientia id satis docet, quia, si aliter fiat, sequuntur dissidia et scandala. Cum ergo leges ferantur propter commune bonum, et pacem et bonos mores loci præcipue intendant, necesse est ut hanc

vim habeant. Secundo, idem probatur ex parte causæ efficientis, seu potestatis legislatoris, quia unusquisque gubernator reipublicæ habet potestatem necessariam ad conservationem suæ reipublicæ, et ad ejus bonos mores tuendos; ergo habet potestatem ad ferendas leges quas omnes ibi morantes servare tenentur. Hac enim ratione habet potestatem puniendi advenas ibi delinquentes: ergo eadem ratione habet potestatem obligandi per suam legem omnes ibi operantes, quatenus ad bonum suæ reipublicæ necessarium est.

4. *Probatur ex parte advenarum.* — Tertio, idem patet ex parte personarum advenarum, quia non deest in illis sufficiens titulus subjectionis, ratione cujus obligari possint legibus territorii; hæc autem subiectio tantum desideratur; ergo. Major patet, tum quia potestas in uno et subiectio in alio sunt correlativa; ostensum est autem in principe esse potestatem; ergo illi respondet subiectio ex parte alterius extremi; tum etiam quia, sicut illa obligatio est quasi transiens et secundum quid, ita ad illam sufficit quasi transitoria subiectio, ad quam satis est actualis commoratio et præsentia, licet diuturna futura non sit: nam, sicut is qui transfert domicilium in aliquem locum eo ipso vult obligari legibus loci permanentem; vel ex consequenti obligatur, etiamsi nolit; ita qui alicubi vult ad breve tempus morari, eo ipso vult, aut velle debet, subdi pro tunc regimini illius loci quoad ea quæ ad generales mores et leges spectant. Quod confirmatur a contrario: nam incola discedens a territorio ad breve tempus, statim pro eodem desinit obligari legibus territorii, juxta dicta capite præcedenti, et consequenter pro tunc fit non subditus in actu; ergo idem erit e contrario: nam est eadem ratio, et æquitas postulat ut in utroque paritas seu proportio servetur.

5. *Satisfit fundamento contrario.* — Fundamentum contrariæ sententiæ ex dictis solutum est: jam enim ostensum est quomodo hic nec jurisdictio nec subiectio desit, et in citato loco de censuris, sigillatim ostendimus ad hanc obligationem sufficere imprimis quasi domicilium, deinde satis esse brevem moram aliorum dierum, et hanc extendendam esse cum proportione ad viatores qui ad breve tempus in hospio commorantur; et quæ ibi diximus de lege servandi festa possunt facile ad omnes leges, etiam civiles, applicari, de quibus etiam multa obiter tetigimus. Addo etiam obiter eandem doctrinam applicandam esse

ad religiosos peregrinos, seu hospites in aliis provinciis vel domibus, quoad particularia statuta earum; quod ideo adverto, quia aliqui excipiunt religiosos peregrinos ab hac obligatione, quia non habent territorium proprium, eo quod per totam Ecclesiam potest diffundi religio. Sed hoc non obstat, quia nihilominus possunt religiosi habere sua domicilia propria, argumento cap. 1 de Privileg., in 6, et quoad hoc possunt peculiaria monasteria, et provinciæ habere proprias observantias, et ab his dicimus obligari advenas, quamdiu ibi sunt, servata proportione, quia est eadem ratio, nisi ipsamet consuetudo religiosa aliquam exceptionem illis tribuat.

6. *Non ob scandalum tantum teneri advenas ad loci leges, sed etiam propter ipsas leges et sufficientem subjectionem.* — Tandem, ex dictis constat non recte aliquos dixisse teneri advenas ad has leges servandas, solum propter vitandum scandalum. Hoc enim verum non est, alias, cessante scandalo, ac per se et in occulto non obligarentur his legibus. Dicendum ergo est, licet interveniente actuali scandalo crescat accidentarie obligatio, non tamen esse scandalum proprium fundamentum obligationis, sed ad summum esse occasionem seu motivum, quod legislatorem movet ad ferendam legem cujus obligatio non cessat, etiamsi in particulari cesset motivum; sicut prohibentur armati loco vel tempore ut vitentur rixæ, et prohibentur feminæ hoc vel illo modo ornari, ut non præbeant scandalum; et nihilominus, postquam leges positæ sunt, obligatio non est tantum scandali, sed per se ratione talium legum. Sic ergo est in præsentem, necessitas enim vitandi scandala, et conservandi bonos mores reipublicæ movet ad ferendas leges pro omnibus qui in tali loco versantur; et ideo, postquam lex est constituta, tenetur advena illi conformari, non solum ratione scandali vitandi, sed etiam propter ipsam legem et sufficientem subjectionem, ut explicatum est.

7. *Posse ferri legem pro aliquo territorio, quæ solos advenas in illo existentes obliget, cum hoc ad bonum commune spectet.* — Sed quæres an possit ferri lex pro aliqua civitate aut territorio, quæ solos advenas in illo existentes obliget; nam Innocent., in dicto cap. *A nobis*, dicit talem legem non posse obligare peregrinos, sed solum quando generalis est, et per se obligat incolas, et quasi concomitanter peregrinos; et forte motus est, quia tunc habet locum ratio uniformitatis, et accessorii, quod sequitur principale: hæc autem ratio non ha-

bet locum quando lex loquitur ad solos peregrinos, qui per se ac directe non sunt subditi talis reipublicæ, vel principis. Nihilominus contrarium censeo verum, quod tenet Hostiens. ibi, cui magis adhæret Panormitan. et sequitur Sylvest. Ratio autem est eadem cum proportione applicata; nam ad bonum civitatis vel reipublicæ spectat ordinare, quomodo peregrini se ibi gerere debeant, et statuere quæ ad hunc finem necessaria fuerint, alioqui non fuisset sufficienter provisum reipublicæ, nec talis potestas esse potest in alio quam in ipsa, vel ejus governatore, quia illi providentia et cura illius loci commissa est. Sicut ergo peregrini habent peculiarem modum vivendi, seu existendi in tali loco, ita in multis postulare possunt peculiaria statuta: ergo possunt per illa obligari, quia quoad hoc efficiuntur subditi per solam illam moram, ut declaratum est. Supponimus autem debere leges esse justas, et accommodatas non solum loco, sed etiam ipsis peregrinis, proportionem inter eos servando: sic enim nihil deest in illis legibus ad peregrinos obligandos.

8. *De vi coactiva. — Ratio dubitandi. — Rejicitur Glossa.* — Circa secundum punctum de vi coactiva, an etiam secundum illam lex obliget advenas seu peregrinos, specialis ratio dubitandi sumitur ex cap. *A nobis*, 1 de Sentent. excommuni., ubi proposita quæstione, an Episcopus ferens in sua diocesi generalem sententiam: *Si quis furatus fuerit, excommunicatus sit*, obliget forenses, respondet Pontifex tantum obligare subditos, cujus rei ratio alia esse non potest, nisi quia talis Episcopus non habet potestatem coactivam in forenses, sed tantum in subditos. Respondet Glossa ibi, etiam advenas comprehendi illa excommunicatione, non quatenus tales sunt, sed quatenus sunt subditi ratione delicti, et ita putat esse textum intelligendum de subditis quocumque titulo. Sed revera evertit responsionem Pontificis, et frivolam, ac ridiculam illam reddit; nam hoc ipsum est quod quærebatur, an illi forenses fiant subditi ratione delicti: non ergo loquitur hoc sensu de subditis, sed prout incola simpliciter subditi appellantur. Præterea involvitur in illa responsione quædam repugnantia: nam in pœna excommunicationis non potest proxima ratio subjectionis esse delictum in tali loco commissum, sed necessario supponi debet obligatio parendi prælato illius loci, quia ad excommunicationem necessaria est contumacia respectu Ecclesiæ, et non sufficit delictum contra legem naturalem, ut sic (quod

suppono ex propria materia); ergo ante delictum supponi debet subiectio, ex qua oriatur obligatio parendi præcepto prohibenti aliquid sub pœna excommunicationis; ergo cum in illo textu sit sermo de hac censura, non possunt advenæ ratione delicti comprehendi sub nomine subditorum, sed subditi vocantur, quia per se ante talem legem, vel delictum hujusmodi erant. Atque ita intellexerunt textum illum Panorm. et alii, qui consequenter fatentur advenas non comprehendi sub illa censura per sententiam generalem lata.

9. *Mens auctoris.* — Nihilominus dicendum est legem pro territorio latam comprehendere peregrinos ibi morantes, etiam quoad vim coactivam, id est, puniri ibi posse propter transgressionem talis legis, vel per judicem, vel per ipsam legem, si pœnam ferat ipso facto. Ita sentiunt auctores supra allegati, et interpretes in eodem cap. *A nobis*. Et ratio est manifesta, quia idem titulus subjectionis seu potestatis intervenit quoad vim coactivam, qui demonstratus est de vi directiva: imo directiva non esset efficax nisi haberet adjunctam coactivam. Accedit præterea, quia si advena tenetur per se et in conscientia servare legem hujus reipublicæ, transgrediendo illam delinquit in hoc loco, et in hanc rempublicam: ergo etiam ratione delicti manet subiectus coactioni talis reipublicæ, juxta authenticam *Quæ in provincia*, C. Ubi de criminibus agi oporteat.

10. *Unus Episcopus non potest ab alio æquali puniri.* — Addi vero solet limitatio, nisi peregrinus sit superior respectu auctoris talis legis, quia nullus superior potest subdi inferiori quoad vim coactivam, ut si Episcopus hic prohibeat aliquid clericis sub pœna excommunicationis ipso facto, metropolitanus, etiamsi in hoc episcopatu contra talem legem agat, non poterit incurrere illam censuram, quod notavit Sylv. *Excommunicatio*, 1, n. 9, et Panorm. in cap. 1, de Raptoribus, n. 11, qui idem attingit in cap. ultim. de Foro compet. Idem sentit Soto in 4, dist. 22, quæst. 2, ubi etiam ad æqualem hoc extendit, dicens neque Archiepiscopum, neque alium Episcopum delinquentem intra diocesim suffraganei vel Episcopi posse ligari censura ejus. Panorm. autem recte hoc declarat de superiore quoad jurisdictionem: nam, licet aliquis sit æqualis, vel etiam superior in dignitate, dum existit in tali episcopatu obligari potest legibus ejus: ergo etiam poterit ligari censuris, vel puniri propter delictum ibi commissum; quod tam in

Ecclesiasticis legibus, quam in civilibus verum est, ut sensit etiam Innocent. in cap. *Cum inferior*, de Majorit. et obedient., et sumitur ex l. 3, ff. de Offic. Præs. Et ratio est, quia dignitas sine jurisdictione non impedit subjectionem ratione delicti, sicut non impedit obligationem servandi talem legem: unde illa dignitas est quasi per accidens ad ordinem jurisdictionum. Hoc autem procedit secundum ordinarium jus, et nisi persona ratione talis dignitatis sit exempta: nam ob hanc rationem unus Episcopus non potest ab alio æquali puniri. At vero quando persona est jurisdictione superior, tunc clarum est non posse ligari ab inferiori, cap. *Cum inferior*, de Majorit. et obedien.; tunc autem, sicut superior non subicitur quoad vim coactivam, seu quoad poenam, ita nec quoad vim directivam, seu obligationem quantum est ex vi præcepti, quia est eadem ratio, cum etiam hoc pendeat ex jurisdictione. An vero possit alia ratione obligari, dicemus infra disputantes de ipsomet legislatore; nam quoad hoc est eadem fere ratio.

11. *In objectione non esse sermonem de lege vel statuto, sed de præcepto, seu sententia hominis, et quid inter hæc interest.*—Ad objectionem igitur factam ex cap. *A nobis*, dicendum est ibi non esse sermonem de lege, vel statuto, sed de præcepto seu sententia hominis, etiam generaliter lata, ut ex textu constat et omnes interpretantur. Oportet tamen differentiam reddere inter statutum et præceptum, seu sententiam generalem hominis. Panorm. ibi hanc reddit, quod sententia hominis operatur, cum fertur, et ideo tantum ligat illos quos tunc invenit habiles; lex vero semper ligat eos qui de novo efficiuntur subditi. Sed hoc non placet, primo, quia juxta cap. *A nobis*, talis sententia generalis non comprehendit extraneos, etiamsi actu existant in territorio, quando profertur talis sententia, et tamen, si præceptum, et sententia ferretur per statutum comprehenderentur: ergo, etiam supposita æquali subjectione seu præsentia, est reddenda differentia, et non tantum in ordine ad futurum tempus. Secundo, quia etiam in ordine ad futurum illa differentia non subsistit: nam si per præceptum ab homine sententia fertur pro futuro delicto, etiam pro illo tempore durat, et pro illo semper loquitur, et comprehendit eos qui de novo ibi nascuntur, et eos qui domicilium denuo illuc transferunt, etiamsi non essent subditi tempore præcepti impositi. Item, quia statutum non solum præcipit, aut prohibet, sed etiam per se punit ipso facto, et in se con-

tinuit sententiam jure latam, et nihilominus tam obligatio præcepti quam vis sententiæ juris extenditur ad eos qui, post primam editionem talis statuti, veniunt ad territorium, et ibi delinquant: ergo quoad hoc eadem est ratio de generali præcepto hominis includente sententiam generalem imponentem poenam ipso facto contra futuros transgressores talis præcepti: nam si in statuto consideratur illa permanentia, qua semper loquitur, et ideo semper obligat, cur non considerabitur in præcepto hominis, quod etiam durat juxta intentionem ejus, quamdiu ipse vivit, seu in officio perseverat? Quod si in statuto fictione juris intelligitur ferri sententia, quando fit delictum in territorio, etiamsi fiat ab extraneo, qui denuo illuc venit, cur non eadem fictio juris habeat locum in sententia lata per hominis præceptum.

12. *Differentia legis et puri præcepti hominis.*—Dico ergo differentiam sumendam esse ex natura legis et puri præcepti hominis: nam lex perpetua est, ut lib. 1, dixi; præceptum autem hominis transitorium, et facile mutabile: unde fit ut lex, ratione suæ perpetuitatis æquiparetur consuetudini, et censeatur nota omnibus, et omnibus proposita, ut ab eis servetur: præceptum vero non ita æquiparatur consuetudini, nec illam introducit, cum facile mutetur, nec ita solet esse notum, et ideo præceptum de se solum obligat incolas terræ, et subditos vere ac permanentes; statutum vero omnes ibi degentes: unde consideratur alia differentia, quod lex fertur pro territorio, est enim *jus civitatis*, ut consideravit Bartol. seu *lex territorii*, ut dixit Panorm. et ideo obligat personas, quasi mediante loco, id est, quatenus in tali loco versantur, ad eum modum, quo interdictum locale ligat personam in tali loco, propter quod etiam statutum non obligat extra territorium personas alias subditas, ut supra dicebamus: at vero præceptum hominis seu personale directe cadit in personas subditorum, ideoque prærequirit subjectionem, et ideo non obligat extraneos, etiam in loco existentes, et e contrario potest obligare subditos etiam extra territorium, ut dixi in 5 tom. de Censur., disputat. 5, sect. 5, ubi de hac difficultate plura dixi: hic autem solum indicare volui quomodo illa doctrina ad omnes leges humanas, etiam civiles, applicari potest.

13. *Tertium dubium.*—*Advenam facientem testamentum aut contractum debere servare in illis formam præscriptam loci in quo est.*—

Tertium punctum supra positum, est an efficacia legis dantis formam judiciis, contractibus, aut aliis similibus actionibus, et irritantis aliter factas, extendatur intra territorium etiam ad non subditos. In quo breviter dicendum est, etiam quoad hoc servandam esse legem in suo territorio, et secundum illam esse de actu judicandum. Ita Bartol., Jason, et alii in dicta l. *Cunctos populos*, Felin., cap. 1, de Sponsal., n. 2, et n. 23 et sequentibus; et optime Panormit. 2 part. consil. in 52; Tiraquel. de Primogenitis, quæst. 46 et 48. Sensus autem assertionis est advenam, qui in hoc loco facit testamentum aut contractum, debere in illis servare formam præscriptam per leges hujus regni: ac proinde si, forma illa non servata, contractus sit irritus ex vi ejusdem legis, etiam factus ab extraneo erit irritus, et sic de aliis: ratio est, quia illa lex est regula talis actus quoad vim obligandi ratione loci, ut dixi: ergo etiam ibi obligat ad servandam formam operandi quam præscribit, et sicut ibi habet vim puniendi, ita etiam vim irritandi. Patet consequentia ex paritate rationis, et quia actus ille simpliciter est subjectus illi legi: ergo est subditus quoad totam efficaciam ejus. Et confirmatur, quia hi actus qui certam formam et solemnitatem requirunt, non habent valorem sine adminiculo juris, l. *Legitima*, ff. de Pactis; tunc autem jus non concurrat, sed potius resistit: ergo actus non habebit valorem. Denique, in hujusmodi rebus et actionibus consuetudines locorum servandæ sunt: ergo etiam leges. Et hoc ipsa etiam jura civilia docent, quæ late referunt allegati auctores, ad quos proprie pertinent, et ideo non immoror.

14. *Hinc inferitur, jus positivum impediendo valorem actus, consequenter impedit obligationem.*—*Quomodo teneatur advena ad tributa.*—Hinc tamen nobis inferre licet valorem talium actuum, et obligationem in foro conscientie juxta hujusmodi leges spectandam esse, quia jus positivum impediendo valorem actus, consequenter impedit obligationem ejus. Idem dicendum est de judiciis: nam agenda sunt juxta formam, et modum præscriptum per leges loci in quo fiunt, quibus propterea debet forensis litigans accommodari: alias nihil validum efficiet si per leges loci irritatum sit, et sic de aliis. Semper autem supponimus et leges esse justas, et respicere bona in tali loco existentia, seu actiones ibi factas, quia ratione loci debent subdi jurisdictioni illius territorii, etiamsi persona secundum se, et quoad condiciones personales, seu abstrahentes

a loco, non sit subdita, ut latius dicti auctores prosequuntur. Hic occurrebat quæstio de tributis, an peregrinus teneatur ea solvere: ex eisdem tamen principiis definienda est. Nam si debeatur tributum ratione rei existentis in loco, vel actionis quæ in tali loco fit, etiam advena illud solvere tenebitur, per se loquendo, et supposita justitia tributi; non vero alia, quæ personalia sunt. De qua re tota plura in lib. 5 dicemus.

CAPUT XXXIV.

UTRUM LEGES CIVILES JUSTÆ ECCLESIASTICAS PERSONAS OBLIGENT.

1. *Ratio dubitandi.*—*Confirmatur.*—*Lex secum affert vim cogendi, ex philosophis.*—Quæstio hæc pertinet ad materiam de immunitate ecclesiasticarum personarum, nam illam supponit, et in sola illa fundatur; non potest tamen hic omnino prætermitti, quia necessaria est ad explicandam limitationem, vel extensionem legum civilium et efficacitatis earum circa personas extraneas a jurisdictione civili. Ratio ergo dubitandi est, quia leges civiles procedunt a jurisdictione temporali: clerici autem exempti sunt a jurisdictione temporalium principum: ergo et ab eorum legibus: ergo illis non obligantur, quia leges solum possunt obligare personas subditas testati legislatoris. Confirmatur, quia si clericus obligaretur lege regia, inobediens esset regi illam transgrediendo; ergo ab ipso vel ipsius ministro ac judice puniri posset propter hujusmodi transgressionem, quia unusquisque princeps vindex est suarum legum, et ideo omnis lex secum affert vim cogendi, ut Aristoteles dixit, quia alioqui valde inefficax esset ad finem suum assequendum; at constat clericos non posse puniri a regibus, vel secularibus iudicibus, etiamsi leges seculi non observent: ergo signum est illis non obligari.

2. *Eximi ecclesiasticos a potestate civili quoad tribunalia causarum.*—Ut difficultatem hanc expedire possimus, supponendum primo est, personas ecclesiasticas exemptas esse a potestate civili quoad judicia seu tribunalia causarum, non solum, ecclesiasticarum (quod indubitanter pertinet ad jus divinum), sed etiam temporalium tam civilium quam criminalium, atque etiam a solutione tributorum, sive hæc exemptio sit absolute de jure divino, sive ab illo trahat originem, et per Pontificem consummetur. De quo fundamento inter vere